

Brigita Zepa. Demokrātijas diskursi mūsdienu Latvijā. Demokrātijas diskursi mūsdienu Latvijā. Žurnāls: Akadēmiskā Dzīve. 45. numurs (2008)
http://www.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/adz/arhivs/45/45.pdf

Demokrātijas diskursi mūsdienu Latvijā.

Brigita Zepa

Brigita Zepa, 1973. gadā beigusi Latvijas universitāti, 1985. gadā aizstāvējusi zinātņu kandidāta disertāciju Maskavā, Socioloģisko pētījumu institūtā. 1992. gadā LZA ieguvusi Promocijas padomes doktora grādu. Ar Ziemeļu Padomes atbalstu papildinājusi zināšanas Gēteborgas (1993-94) un Oslo (1998.) universitātēs, ar Fulbraita stipendijas atbalstu Ziemeļkarolīnas universitātē (2007.).

Latvijas universitātes profesore, Baltijas Sociālo zinātņu institūta direktore. Daudzu starptautisku un Latvijā īstenotu projektu vadītāja, vairāk nekā 40 rakstu autore par etnopolitikas, pilsoniskās sabiedrības, sabiedrības integrācijas, sociālas identitātes, izglītības politikas jautājumiem. Pēdējo gadu nozīmīgāko pētījumu publikācijas: „Etnopolitiskā spriedze Latvijā: konflikta risinājuma meklējumi”, BISS, 2005, „Integrācijas prakse un perspektīvas”, BISS, 2006, „Mēs. Svētki. Valsts. Valsts svētku svinēšanas socioloģiska izpēte. BISS, 2008.

Demokrātijā pieder pie tiem jautājumiem, kam veltīti neskaitāmi sējumi, pētījumi, diskusijas, laika gaitā izveidojušās dažādas analītiskās tradīcijas demokrātijas izpētei.¹ Viena no biežāk pielietotajām pieejām ir demokrātijas kā ideāla sabiedrības pārvaldības modeļa salīdzināšana ar demokrātijas īstenošanu dzīves realitātē. Šāda pieeja ļauj pārlicināties, cik liela sabiedrība daļa atbalsta demokrātiju kā tādu un, no otras puses, ļauj noskaidrot kāds ir cilvēku viedoklis par demokrātijas īstenošanu

¹ Jautājumu, kā demokrātijā darbojas un, kas ir tas, ka neapmierina sabiedrību, atbilde nav vienkārša, jo demokrātijas īstenošanas novērtējuma kritēriji var būt dažādi. Juris Rozenvalds grāmatas ievadā „Vai Latvijā ir demokrātijā?” Juris Rozenvalds. Ievads. Demokrātijas problēmas un perspektīvas. Grām: Rozenvalds, J., red. Cik demokrātiska ir Latvija? Latvijas Universitāte, 2005. 7-19. lpp., piemēram, izmanto Maikla Savarda (Michael Saward)¹ piedāvāto shēmu demokrātijas skaidrošanai, kurš izdala: „etimoloģisko” (izejot no demokrātijas kā „tautas varas”), „empīrisku” pieeju, kas nozīmē reāli īstenošanās demokrātijas izpēti, priekšstatu par demokrātiju kā „būtiski apstrīdēto jēdzienu”, kas nozīmē atšķirīgu vērtīborientāciju determinētus strīdus par to, kas ir demokrātijā un demokrātijas definēšanu, uzskaitot tos pamatprincipus, kas atšķir demokrātisku pārvaldi no nedemokrātiskas.

dzīvē. Eiropas Vērtību pētījuma (EVS) ietvaros veiktā aptauja² liecina, ka 89% Latvijas iedzīvotāju uzskata, ka „neskatoties uz trūkumiem, demokrātija ir labāka pārvaldes formu salīdzinot ar citām”. Līdzīgs demokrātijas atbalstītāju skaits ir citās Baltijas valstīs, Austrumeiropā, bet Rietumeiropā tas pat pārsniedz 90% un dažās valstīs tuvojas pat simts procentiem. Taču cita aina atklājas, ja pētām iedzīvotāju apmierinātību ar to kā demokrātija viņu valstīs tiek īstenota. No Eiropas valstīm ar demokrātiju savās valstīs vairāk apmierināti ir Skandināvijas, Vācijas, Nīderlandes, Austrijas (vairāk kā 60%) iedzīvotāji. No „vecajām” demokrātijas valstīm mazāk apmierināti ar demokrātiju savās valstīs ir Itālijas (36%) un Ziemeļīrijas iedzīvotāji (29%). Pārējo Eiropas valstu kontekstā Baltijas valstu iedzīvotāji apmierinātība ar demokrātiju pašu mājās līdzinās zemākajam līmenim: Latvijā – 30%, Igaunijā – 35%, bet Lietuvā – 25%. Dilemma par demokrātiju kā ideālo modeli un tās realitātes nepievilcīgajām izpausmēm masu informācijas komunikācijas kontekstā ASV aplūko publiskās pārvaldes pētnieki Čarls Foks (Charles J. Fox) un Hjū Millers (Hugh T. Miller) savā darbā *Postmodernā publiskā administrācija*. No vienas puses, autori norāda uz plaši izplatītu pieņēmumu, ka Savienotajās valstīs demokrātija darbojas sekmīgi: 1) cilvēki zina, ko viņi grib, 2) konkurējoši kandidāti (partija) piedāvā cilvēku vajadzībām atbilstošas programmas, 3) cilvēki izvēlas pārstāvi, kura piedāvājums vairāk atbilst to interesēm, 4) varu ieguvušie pārstāvji izdod likumu, atbilstoši cilvēku izvēlei, 5) aktīvākie iedzīvotāji seko līdzī tam, cik ievēlēto pārstāvju darbība ir sekmīga vai neapmierinoša, 6) ja cilvēki ir apmierināti ar rezultātu, viņi apbalvo savu priekšstāvi ar savām balsīm nākošajās vēlēšanās, ja neapmierināti, viņi balsos par alternatīvu piedāvājumu³. Šādu reprezentatīvās demokrātijas funkcionēšanu autori raksturo kā cilpas modeli. No otras puses, šo it kā visiem zināmo demokrātijas kārtību autori kritizē, norādot, ka katrs no „cilpas” posmiem darbojas savādāk nekā sākotnēji šķiet: 1) ar cilvēku vēlmēm un vajadzībām manipulē masu mediji un politiskā reklāma; 2) politiskās konkurences cīņā svarīgāks ir tēls, nevis programmas, sabiedriskās attiecības, reklāmu konsultācijas, stila eksperts ir svarīgāks par politikas analītiķi; 3) politiskā izvēle nenotiek par programmu, daudzi vēlēšanās nepiedalās, kandidāts nepārstāv konkrēta vēlētāja intereses; 4) pēc vēlēšanām politiku vairāk ietekmē lobēšana, politiķiem pietuvinātas grupas; 5) vēlētajī nezina savu pārstāvju vārdus, viņu pozīcijas

² Halman, Loek.. (2001) *The European Values Study: a Third Wave*. Source book of the 1999/2000 European Values Study surveys. Tilburg University.

³ Fox C.,J., Miller, H.T. (1996) *Postmodern Public Administration: Toward Discourse*. M.E.Sharpe. p15

konkrētos jautājumos, viņu politikas panākumus vai kļūdas, 6) neskatoties uz to, ka cilvēki pamatā ir neapmierināti ar politisko varu, viņi arī uz priekšu atkal no jauna ievēlēs tos pašus deputātus⁴.

Norādot uz iepriekš aplūkotā demokrātijas skaidrojumu strupceļu, autori piedāvā krasi mainīt izpētes perspektīvu, uzmanības centru pagriežot uz *sabiedriskās enerģijas lauku*, uzlūkojot to kā sociālo diskursu spēles lauku, kurā sabiedriskā politika tiek veidota un pārveidota⁵. Autori uzdod jautājumu: "Ja sabiedriskā politika tiek radīta sabiedriskā diskursa enerģijas laukā un ja mums rūp demokrātija, mums ir jāpārdomā: vai pastāv veids kā veidot šo diskursu demokrātisku"⁶. Izmantojot Jirgena Habermasa deliberatīvās demokrātijas idejas, autori norāda, ka demokrātiska un autentiska politiskā diskursa garants ir publiski izteikto argumentu godīgums, konkrētums, kas balstīts situācijas kontekstā un rēķinās ar sabiedrības interesēm, tas nozīmē brīvprātīgu līdzdalību un savstarpēju papildināšanos daloties relevantā pieredzē. Autori uzsver, ka autentisks diskurss necieš meļus, muļķus, šarlatānus, savtīgumu.

Čarls Fokss un Hjū Millers savā sabiedrības pārvaldības skaidrojumā izmanto perspektīvu, kas balstās uz valodas, tās diskursīvo prakšu analīzi. Šī pieeja sakņojas 20 gs. atklājumos par valodas lomu sociālās realitātes konstruēšanā⁷, valodas lomu varas pozīciju noteikšanā⁸. Sabiedrības pārvaldību neveido tikai institūcijas un likumi, sabiedrības pārvaldībā nozīmīgu dimensiju veido, tas ko tieši un netieši tajā iesaistītie domā, izsaka, interpretē, viss tas, kas izteikts ar valodas palīdzību - diskusijās, intervijās un prezentācijās.

Šī raksta uzdevums – ieskatīties, kā Latvijā publiskajā telpā izskanējušās politiķu runas, argumenti veido demokrātijas diskursus, kādas ir to iezīmes.

Demokrātijas „privatizācija”

Viena no iezīmēm, ka raksturo demokrātijas funkcionēšanu šodien Latvijā, ir varas pārstāvju elitārais skatījums uz pārējo sabiedrības daļu, nevelēšanās uzklaut un respektēt to. Publiskās debatēs un runās politiķi, īpaši ietekmīgāko partiju līderi, nereti

⁴ Turpat, p. 16-17

⁵ Fox Charles, J., Miller, Hugh, T. (1996) *Postmodern Public Administration: Toward Discourse*. M.E. Sharpe. p.9

⁶ Turpat, p. 11

⁷ Berger, Peter L. and Luckmann, Thomas (1966) *The Social Construction of Reality: A Treatise on the Sociology of Knowledge*. Garden City, New York: Anchor Books. P. 19-47

⁸ Fairclough, Norman (1993) *Discourse and Social Change*. Polity Press. P. 62-100

ir neiecietīgi gan pret masu medijiem gan arī pret kritiku, ko viņi saņem no pilsoniskās sabiedrības pārstāvjiem. Kā argumentu savas pozīcijas stiprināšanai, nereti politiķi min faktu, ka viņi ir ievēlēti demokrātiskā ceļā, kas automātiski it kā nodrošina viņu kompetenci un tiesības izlemt jebkuru jautājumu bez sabiedrības līdzdalības. Piemēram, Latvijas Republikas Saeimas priekšsēdētāja Gundars Daudze savā svētku uzrunā 2007. gada 18. novembrī saka:

- esmu pilnīgi pārliecināts, ka visobjektīvākā un, patiesībā vienīgā, Saeimas darbības mēraukla ir vēlēšanas. Tieši vēlēšanas nosaka, kurš politiskais spēks ir strādājis labi un kurš – ne. Un nākamās vēlēšanas arī parādīs, kas ir kas Latvijas politikā. Līdz tām kāda vai kādu uzņemšanās runāt visas tautas vārdā, visas sabiedrības vārdā, lielā mērā ir, skarbi sakot, spekulācija ar sabiedrības noskaņojumu.

Akcentējot vienu demokrātijas principu, – vēlēšanas, Saeimas priekšsēdētājs it kā aizmirst citu demokrātijas principu nozīmīgumu – sabiedrības tiesības gan kritizēt, gan līdzdarboties lēmumu pieņemšanā, līdz ar to ierobežojot demokrātisko institūciju loku, kas var ietekmēt sabiedrības pārvaldību. Saeimas priekšsēdētājs liek nojaust, ka saziņas līdzekļu un pilsoniskās sabiedrības aktivitātes varētu apdraudēt demokrātijas kārtību: „*Saeima nevar un nedrīkst būt ne valdības, ne mediju, ne nevalstisko organizāciju piedēklis.*”

Latvijā diezgan redzami ir izskanējusi diskusija par nevalstisko organizāciju lomu sabiedrībā, īpašu kritiku izpelnoties Sorosa finansētajām sabiedriskajām organizācijām. Viens no aktīvākajiem šīs nostājas pautējiem ir bijis bijušais Saeimas priekšsēdētājs Indulis Emsis, kurš arī savā svētku uzrunā 2007. gada 4. maijā izmanto izdevību norādīt:

„ka dažas interešu grupas var saņemt no sponsoriem Latvijas apstākļiem neierobežotu finansējumu.”

Kā argumentu šāda finansējuma lietderības apšaubīšanai Saeimas priekšsēdētājs izmanto draudus, ka tādā veidā tiek apdraudēta Latvijas valstī iedibinātā demokrātijas kārtība:

- Tādi līdzekļi ļauj pirkt ietekmi, vervēt medijus un viedokļu izteicējus, manipulēt ar sabiedrisko domu, uzspiest valsts politikas darba kārtībai viltus problēmas, mazsvarīgas lietas padarīt par nacionālo traģēdiju, pilnīgi normālus procesus – par kaut ko amorālu. Tā ir neslēpta vēlme, vicinot nevalstisko organizāciju karogu, tautas ievēlētus priekšstāvjus pakļaut pašapmierinātu manipulatoru grupiņas mīglainiem mērķiem.

Saeimas priekšsēdētājs Emsis pretstata minētās nevalstiskās organizācijas ne tikai Saeimai, bet visai sabiedrībai:

- *Mums, kā sabiedrības vēlētiem priekšstāvjiem, tāpat kā sabiedrībai, vienmēr ir tiesības vaicāt – ko jūs, pamācītāji un vērtētāji, paši esat paveikuši, ko jūs pārstāvat, kā vārdā runājat un kritizējat?* .

Saeimas priekšsēdētāja runā minētās organizācijas ir Sorosa fonda finansētas un līdzīgi, kā citi Sorosa fonda finansētie projekti, ir devušas nenovērtējamu ieguldījumu demokrātijas, tiesiskas valsts un politikas analīzes attīstībai Latvijā.

Neiecietība pret pilsonisko sabiedrību un tās aktivitātēm daudzkārt dzirdēta no politiķiem, piemēram, Aloizs Vaznis⁹ intervijā avīzei „Neatkarīgā” saka ”Pie mums Doma laukumā sanāk vienkopus aunu bars, no kura 905 nezina, kāpēc viņi tur sanākuši”¹⁰. Tālāk eksministrs paskaidro, ka „Tie ir tie, kuri nav tikuši pie siles. Tie ir Jaunais laiks, Delna, Sorosa fonds – Latvija, avīze Diena un citi sorosieši, kuri bauda Amerikas sūtniecības atbalstu¹¹”.

No amatpersonu teiktā izriet politiskās elites vēlme „privatizēt” demokrātiju, panākt to, lai šai „demokrātijas lauciņā” vadošie politiķi varētu darboties netraucēti no masu mēdijiem un pilsoniskās sabiedrības. Neiecietību un noliegumu pret sabiedriskajām organizācijām izskaidro cita šodienas demokrātijas iezīme Latvijā – tā ir vēlēšanu rezultātu un ieguldītā priekšvēlēšanu finansējuma apjoma tieša korelācija, savukārt, tieši Sorosa finansētās sabiedriskās organizācijas ir tās, kuras ir veikušas partiju finanšu tēriņu monitoringu un informējušas par to sabiedrību.

Demokrātijas „marketizācija”

Saeimas vēlēšanu rezultātu analīze liecina, ka ar katrām vēlēšanām pieaug priekšvēlēšanu kampaņā ieguldīto finanšu līdzekļu apjoms un arvien stingrāk iezīmējas saistība starp finansiālo ieguldījumu un iegūto vietu skaitu Saeimā. Vislielākā mērā šī tendence izpaudās 8.Saeimas vēlēšanās, kad vairāk kā trīs reizes pieauga finansējums priekšvēlēšanu kampaņā salīdzinot ar iepriekšējām Saeimas vēlēšanām. (1.tabula) 2002. gada veiktie partiju reitinga monitori un priekšvēlēšanu reklāmas intensitāte pirms 8. Saeimas vēlēšanām atklāj, ka tieši tās partijas, kuras pakāpeniski pieaudzējušas priekšvēlēšanu kampaņas intensitāti, uzvarējušas sīvajā konkurencē par vietām Saeimā. Tautas partijai (20 vietas Saeimā) reklāma palīdzēja saglabāt augstos reitingus, bet Pirmajai Partijai, kura tika izveidota dažus mēnešus pirms vēlēšanām, reklāma ļāva

⁹ Pirmais iekšlietu ministrs pēc Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanas, ilggadējs PSRS iekšlietu sistēmas darbinieks, tagad zvērināts advokāts

¹⁰ Rozenbergs, Rītums. Aloizs Vaznis: pašreiz notiekošais ilgi turpināties nevar. Neatkarīgā. 2008. gada 11 janvāris.

¹¹ Turpat.

iekarot 10 vietas Saeimā. Savukārt Latvijas Ceļš, kura priekšvēlēšanu kampaņas intensitāte bijusi mērenāka, kā zināms, 8. Saeimas vēlēšanās nepārvarēja 5% barjeru.

1. TABULA. KOPĒJO PRIEKŠVĒLĒŠANU KAMPAŅU IZMAKSU APLĒSE DAŽĀDĀS VĒLĒŠANĀS

Velēšanas	Priekšvēlēšanu kampaņas izdevumu aplēse	Pieaugums no iepriekšējām vēlēšanām
Saeimas, 1998, partiju deklarācijas	Ls 1 699 999	n/a
Pašvaldību, 2001, partiju deklarācijas	Ls 2 250 000	1,3 reizes vairāk
Izmaksu aplēse, Saeimas 2002	Ls 6 325 000	2,3 reizes vairāk
Izmaksu aplēse, pašvaldību 2005	Ls 2 462 300	2,5 reizes mazāk
Izmaksu aplēse, Saeimas 2006	Ls 6 635 546	2,7 reizes vairāk nekā iepriekšējās pašvaldību vēlēšanās, 1,04 reizes (par apmēram 300 000 LVL) vairāk nekā iepriekšējās Saeimas vēlēšanās.

Avots. Čigāne, Lolita. (2007) 9. Saeimas vēlēšanu izdevumi: partiju un citu personu priekšvēlēšanu kampaņas Izdevumi. Providus.. 6 lpp.

Gan izmaiņas partiju finansēšanas regulēšanā, kas tika veiktas pēc 8. Saeimas vēlēšanām, gan arī priekšvēlēšanu kampaņu naudas tēriņu uzraudzība, mudināja partijas pirms 9. Saeimas vēlēšanām meklēt citus veidus, kā nokļūt mediju uzmanības centrā. Divas politiskās partijas – Tautas partijas (TP) un Latvijas Pirmās partijas un partijas “Latvijas Ceļš” vēlēšanu apvienības (LPP/LC) 2006. gada Saeimas priekšvēlēšanu kampaņā savas reklāmas izvietojšanai izmantoja šim mērķim dibinātās nevalstiskās organizācijas. Providus pētnieces Lolitas Čigānes veiktā analīze liecina, ka Tautas partija, gan izvietojot reklāmu pati, gan reklāmas izvietojšanai izmantojot “Sabiedrību par vārda brīvību”, likumā noteiktos kampaņas izdevumu ierobežojumus pārsniedza 5 reizes, iztērējot 1438 447 LVL. LPP/LC izvietojot reklāmu pati, kā arī izmantojot citas, ar partiju saistītas personas, likumā noteiktos kopējos kampaņas izdevumu griestus pārkāpa 3 reizes, iztērējot 902 988 LVL, savukārt LSDSP, reklāmu izvietojot tikai savā vārdā reklāmas izdevumu ierobežojumus pārkāpa 1,6 reizes. “Sabiedrības par vārda brīvību” reklāma bija izšķiroša Tautas partijas uzvarai 9.

Saeimas vēlēšanās un nodibinājuma "PA SAULEI" reklāma nodrošināja LPP/LC iekļūšanu Saeimā.¹²

Šie dati pilnībā atklāj politiskās reklāmas ietekmi uz vēlēšanu izvēli. Šīs analīzes kontekstā īpašu jēgu gūst politisko līderu valodā izplatītais diskurss, kas īpaši spilgti izskan Saeimas priekšsēdētāja G. Daudzes runā – „visobjektīvākā un, patiesībā vienīgā, Saeimas darbības mēraukla ir vēlēšanas”.

Demokrātijas klerikalizācija.

Neskatoties uz to, ka ar likumu Latvijā baznīca ir nošķirta no valsts, publiskajās diskusijās, tai skaitā valsts dokumentu izstrādāšanas procesā¹³ nereti kā arguments tiek izmantots reliģijas diskurss. Tā ir gan reliģisko vērtību piesaukšana, gan arī atsaukšanās uz baznīcas līderu, piemēram, Romas katoļu baznīcas kardinālu Jāni Pujātu, kā neapstrīdamu autoritāti. Arī parlamentārajās diskusijās likumprojektu apspriešanā vadošo politiku runās kā arguments vairākkārt ticis izmantots reliģijas diskurss, citēti reliģiskie teksti. Kā spilgts piemērs, kad deputātu runās legālo un sociālo argumentāciju aizstāj reliģiskais diskurss minams debates laikā 2006.gada 21.septembrī saistībā ar grozījumiem Darba likumā, kurā tika apspriests jautājums par seksuālo minoritāšu iekļaušanu aizsargājamo grupu sarakstā. Šais debatēs atklājas deputātu neizpratne par demokrātiskas sabiedrības principiem, par minoritāšu tiesību aizsardzību un valsts nošķiršanu no baznīcas. Valsts augstākās amatpersonas izmanto baznīcai atbilstošo sludināšanas diskursu kā argumentu politiskai izvēlei, tādējādi demonstrējot savu nevēlēšanos nošķirt reliģisko un laicīgo diskursu. Sava viedokļa argumentācijai deputāti izmanto citātus no Bībeles, kā augstāko morāles kritēriju piesauc kristīgās vērtības:

...tautas balss ir Dieva balss! Dievs nekad nesvētīs grēku. Ja mēs, kuri stāvam priekšgalā, nenostāsimies „pret”, bet atbalstīsim grēku, agrāk vai vēlāk Dieva svētība tiks zaudēta, un tas mūsu zemi ietekmēs gan sociālā, gan ekonomiskā, gan politiskā ziņā. A.Naglis (Latvijas Pirmā partija).

¹² Čigāne, Lolita. (2007.) 9. Saeimas vēlēšanu izdevumi: partiju un citu personu priekšvēlēšanu kampaņas Izdevumi. Providus. 4 lpp.

¹³ Iecietības programmas apspriešanas gaitā īpašu uzdevumu ministrs sabiedrības integrācijas lietās Oskars Kastēns pakļaujas katoļu baznīcas vadības prasībai dokumentā svītrot no diskriminācijas pasargājamo cilvēku grupu uzskatījuma seksuālās minoritātes (2008. gada maijs).

Un uzklausīsim tagad uzmanīgi, ko saka Pāvila vēstule romiešiem (1.nodaļa): „Jo, zinādami Dievu, viņi to nav turējuši godā kā Dievu un Viņam nav pateikušies, bet savos spriedumos krituši nīcības gūstā un savā sirds neprātā iegrimuši tumsā” J.Šmits (Latvijas Pirmā partija).

Trešās Mozus grāmatas 20.nodaļa saka: „Ja vīrs guļ kopā ar vīru, kā tikai mēdz gulēt ar sievu, tad tie abi ir izdarījuši negantību, tiem abiem ir mirtin jāmirst; un lai viņu asins paliek uz viņiem.” J.Šmits (Latvijas Pirmā partija).

Kristīgo vērtību piesaukšana kalpo gan kā arguments sabiedrības tikumības aizsargāšanai, gan arī striktai norobežošanās stratēģijai attiecībā uz vārdiem „seksuālā orientācija“:

Tagad ir laiks, kad tautai savas tikumiskās vērtības aktīvi jāaizstāv pret homoseksuālisma ievazāšanu, jo pret dabīgu prostitūciju grib juridiski pielīdzināt normālai ģimenei. Ir pienācis laiks, kad stingri un noteikti jāiestājas pret to netīro straumi, kas mudina nīcināt Dieva svētītās ģimenes vērtības un met izaicinājumu A.Naglis (Latvijas Pirmā partija).

... šie vārdi - seksuālā orientācija - mums, kristiešiem, nav pieņemami. A.Naglis (Latvijas Pirmās partijas frakcija).

Ināras Ostrovskas teiktajā redzam, ka deputāte nepārprotami atzīst, ka nespēj nošķirt savu kristīgā cilvēka identitāti no savas politiskās identitātes:

Cilvēkam ar kristīgo ticību vai tādām, kurš sludina, ka viņam ir kristīgā attieksme, nav cita ceļa, nav izvēles: viņš ir šādi domājošs, viņš nevar atteikties no savas pārliecības, pārkāpjot tai pāri. Un tāpēc mēs saglabājam to, kas mūsos ir ielikts. Mēs nevaram pārkāpt pāri šai pārliecībai un saglabājam to, un par to mums jārunā. I.Ostrovka (pie frakcijām nepiederoša deputāte).

Nespēja nošķirt legālo un kristīgo argumentāciju, nespēju nošķirt dažādas savas identitātes: valsts amatpersona un kristīgās ticības cilvēks un iespējamas arī – ideoloģiskās domāšanas mazspēja ir tie cēloņi, kas valstī, kur ar likumu baznīca nošķirta no valsts, spēkā ir demokrātijas klerikalizācija.

Demokrātijas etnicizācija.

Latvijas politisko spēku „cīņas laukā” ir strikti iezīmējusies etniskā robežlīnija, kas nodala latviešu un krievvalodīgo atbalstītās politiskās partijas. Šī tendence nav radusies vienā dienā, bet veidojusies neatkarības gadu garumā, etnopolitikas jautājumu kontekstā (Pilsonības likums, naturalizācijas kārtība, Valsts valodas likums, mazākumtautību izglītības reforma). Vistipiskākais homogēnā elektorāta piemērs ir

TB/LNNK. Sākot ar 5. Saeimas vēlēšanām un visās pārējās, tās atbalstītāju vidū ir gandrīz tikai latvieši. No krieviem par TB/LNNK nav balsojuši vairāk kā 2-3%. Raksturīgi, ka etniski homogēns ir arī citu ietekmīgu jaunāku parlamentāro partiju elektorāts: piemēram, no Tautas partijas vēlētajiem 8.Saeimas vēlēšanās 94% bija latvieši, līdzīgi Zaļo un Zemnieku savienības atbalstītāju vidū 95% bija latvieši. No Jaunā laika un Pirmās partijas vēlētajiem 91% bija latvieši. Skatoties no atbalstītāju etniskās piederības, minētās partijas pamatoti saucas par latviešu partijām. Tai pašā laikā parlamentāro partiju vidū nav tādu, kuras atbalstītu tikai krievvalodīgie, parasti arī to partiju, kuru galvenais darbības mērķis ir minoritāšu tiesību aizstāvēšana, vēlētajū vidū ir latvieši. Tomēr ņemot vērā, ka 84% no šīs partiju apvienības atbalstītājiem veido mazākumtautību pilsoņi, tā pamatoti saucama par minoritāšu vai krievvalodīgo partiju.

Interesanti, ka partijām, kuru elektorātu varētu saukt par heterogēnu, daudzas tikai vienu reizi ieguvušas parlamentāras partijas statusu¹⁴. „Latvijas ceļa” atbalstītāju vidū 5.,6.,7. Saeima bija 12-14% nelatviešu¹⁵. Va uzdot jautājumu, vai tam ir kādas negatīvas sekas, ja notiek vēlētajū polarizācija pēc etniskā principa. Domāju, ka „jā”. Pirmkārt, tas rada pastāvīgu minoritāšu opozīciju, tās viedokļi paliek ārpus demokrātiskā diskursa, tā tiek uztverta vienīgi kā nevēlam opozīcija, treškārt, nenotiek dabiskā pozīcijas – opozīcijas rotācija, kas ļauj īstenot dažādu orientāciju politiku, kas varas politikas diskursā ļauj izskanēt atšķirīgiem viedokļiem, tai skaitā minoritāšu interešu aizstāvēbai.

Par politikas etnicizāciju liecina arī tas, cik no Saeimas debatēm veltītas ekonomikai, sociālajiem jautājumiem un cik – etniskajiem. Pētnieki Ivars Ijabs un Sergejs Kruks savā grāmatā „Saeima, vārdi un demokrātija”¹⁶, pētot pilsoniskās sabiedrības atspoguļojumu Latvijas parlamenta debatēs, atklāj, ka 8. Saeimas debatēs etnopolitiskā dimensija ir bijusi dominējoša, salīdzinot ar tādiem jautājumiem kā pilsoniskā sabiedrība un sociāli ekonomiskie jautājumi: 8. Saeimas laikā deputāti debatēs 18 reizes ir pieminējuši vārdkopu „pilsoniskā sabiedrība”, bet vārdu

¹⁴ To vidū: Saskaņa Latvijai - atdzimšana tautsaimniecībai, 5.Saeima (vēlētajū vidū 47% latvieši, 53% krievi), Latvijas Kristīgo Demokrātu savienība, 5.Saeima (vēlētajū vidū 87% latvieši, 33% krievi), Demokrātiskā Centra partijas, 5.Saeima (vēlētajū vidū 87% latvieši, 33% krievi), Latvijas Vienības partija, 6.Saeima (vēlētajū vidū 76% latvieši, 14% nelatvieši), Tautas kustība Latvijai (Zīgerista partija) 6.Saeima (vēlētajū vidū 82% latvieši, 12% nelatvieši), Demokrātiskā partija Saimnieks, 6.Saeima (vēlētajū vidū 84% latvieši, 16% nelatvieši). Kā etniski heterogēna elektorāta partiju citu vidū var izdalīt „Latvijas ceļu”, ka ilgstoši saglabājis parlamentāras partijas statusu (ievēta 5., 6., 7. Saeimā).

¹⁵ Varam pieņemt, ka tieši politisko spēku etnopolitiskā polarizācija, kas diktēja arī vēlētajū izvēles polarizēšanos pēc etniskā principa, kavēja mazākumtautības vēlētajū balsot par „Latvijas ceļu” un „atdot savu balsi” par minoritāšu partijām.

¹⁶ Ijabs, Ivars, Kruks, Sergejs (2008) Saeima, vārdi un demokrātija. SFL.

„okupācija”- 630 reizes. Stenogrammās 28 reizes parādās „tiesiskums”, turpretī 547 - „valsts valoda”.¹⁷ Autori arī secina, ka tās „frakcijas, kuru diskursā ir vairāk atsauču uz dažādiem etnopolitiskajiem faktoriem („okupanti”, „nepilsoņi”) pilsoniskās sabiedrības faktoros („nevalstiskās organizācijas”) utt.) piemin izteikti mazāk”¹⁸. Uzmanību saista arī laika dimensija, jo etnopolitikas pieminēšana vairāk orientēta uz vēsturi un ne nākotnes problēmu risināšanu, jo tādi termini kā „pilsonība”, „nepilsonis” visbiežāk lietoti tieši vēstures kontekstā.

Tas nepārprotami norāda ne tikai uz tēmu nozīmīgumu Saeimas deputātu skatījumā, tas norāda arī uz tādu demokrātijas izpratni, kur pilsoniskā sabiedrība ir kaut kas nesvarīgs. Jong S.Jun uzsver, ka ne valdība vai business ir tie, kas spēlē galveno lomu demokrātiskas kopienas veidošanā.¹⁹ Efektīga un atbildīga valdība saprot, cik būtiski pilsoņu līdzdalība var celt sabiedriskās politikas efektivitāti²⁰.

Vairākuma diktatūra (demokrātijas majorizācija)

Jau 19. gs sākumā Medisons (James Madison), viens no ASV konstitūcijas pamatlicējiem, brīdināja par demokrātiju kā vairākuma tirāniju un skaidroja, ka vairākums uzspiež savu gribu mazākumam, vismaz līdz nākamajām vēlēšanām vai ilgāk, un tās reizes, kad minoritāšu intereses ir „pārstāvētas” likumdevēju aktos, nevar tikt uzskatītas par „efektīgi pārstāvētām”. Par vairākuma tirāniju runā arī franču pētnieks Alekss Tokvails (Alexis de Tocqueville) savā darbā „Demokrātijā Amerikā”,²¹ kur norāda uz vairākuma tirānijas lomu ne tikai likumdošanā, bet arī sabiedriskajā domā un tiesā. Mūsdienīgajā demokrātijas teorijā autori, piemēram R.Dāls (Robert A., Dahl) parāda, ka vairākuma demokrātijas praksē pastāv dažādi modeļi, kā respektēt minoritāšu tiesības.²² Kā piemēri, kur minoritātēm piešķirtas īpašas tiesības, tiek minētas Šveice un Beļģija, valstis, kuru teritorijās ir vēsturiski izveidojusies situācijas, kad noteiktas teritorijas apdzīvo dažādu etnisko grupu iedzīvotāji. Laitharta²³ (Arend Lijphart) konsensuālās demokrātijas modelis ļauj

¹⁷ Turpat, 38. lpp.

¹⁸ Turpat, 42. lpp.

¹⁹ Jun, Jong S. (2006) The Social Construction of Public Administration: Interpretive And Critical Perspectives. State University of New York Press. P. 36

²⁰ Turpat, 37 lpp.

²¹ Tocqueville, Alexis de (2000) Democracy in America. University Of Chicago Press. Ch. XV

²² Dahl, Robert A.(1991) Democracy and Its Critics. Yale University Press. P. 135-162

²³ Lijphart, Arend (1984) Democracies: Patterns of Majoritarian and Consensus Government in Twenty-One Countries. Yale University Press. P. 21-37

īstenot šo iedzīvotāju grupu demokrātiskās tiesības. Dažādu minoritāšu tiesību ievērošana (etniskās minoritātes, cilvēki ar īpašām vajadzībām utt.) tiek uzskatītas mūsdienu demokrātijas pamatvērtībām un tiek iestrādāti likumos, kas regulē cilvēku tiesības sabiedriskajā un personiskajā dzīvē. Demokrātiju kā vairākuma diktatūru mūsdienu Latvijā komentē Mārtiņš Mits: „Vairākums iedzīvotāju izrāda neiecietību pret legītīmām mazākuma tiesībām gluži vienkārši paust to, ka viņi ir atšķirīgi. Rietumvalstīs, kur demokrātija ir vēsturiska procesa gaitā normāli attīstījusies, tā ir viena no pamatvērtībām To akceptē vairākums — vairākumam ir jāizrāda tolerance pret mazākumu arī tad, ja tam kaut kas saistībā ar šo mazākumu nepatīk. Latvijā notiek tieši pretējais — vairākums parāda, ka tas nevēlas akceptēt kaut ko tādu, kas liekas nesimpātisks. Konkrētajā gadījumā — homoseksuālu cilvēku vēlmi publiski demonstrēt to, ka viņi ir atšķirīgi²⁴.

Latvijas varas elites politiskajā diskursā nav iesakņojusies vairākuma tolerance pret mazākumu kā viena no mūsdienu demokrātijas pamatvērtībām, gluži otrādi, vairākuma viedokļa kā galējā kritērija uzsvēršana tiek uzskatīta par demokrātijas pamatprincipu, pret kuru nevarētu būt nekādu argumentu. Vairākuma diktatūras diskurss nereti tiek izmantots kā arguments Saeimas debatēs, pieņemot to kā demokrātijas pamatu, spilgts piemērs tam ir debātes par grozījumiem Darba likumā:

Sabiedrības vairākuma viedoklis ir jāņem vērā, jo tas ir demokrātijas pamatu pamats, bet bieži vien, piesedzoties un manipulējot ar demokrātijas jēdzienu, atsevišķu cilvēku grupas grib izbīdīt cauri savas idejas. (I.Feldmane, Latvijas Pirmās partijas frakcija).

Nespējot atrast citus argumentus, kāpēc kādas minoritāšu grupas tiesības būtu pelnījušas iecietību un legālu aizsardzību, deputāti izlīdzas ar sabiedrības vairākuma piesaukšanu:

... pie mums ne reizi vien šie patoloģiskās orientācijas cilvēki paši vērsās - pat ar likumprojektu -, bet mēs viņus, tā sakot, nolikām tur, kur viņiem ir vieta. Neielaidāmiem šādās diskusijās un nepiedāvājām parlamentam pēdējā lasījumā pieņemt šādu variantu, jo ir skaidrs, ka vairums no mums skaidri un gaiši saka un atzīst, ka šī citādā seksuālā orientācija ir patoloģija. Skaidri un gaiši! (P.Tabūns. “Tēvzemei un Brīvībai”/LNNK).

Un arī šoreiz tas nav pieņemams, ka mēs šajā Darba likumā gribam ielikt šo normu par seksuālo orientāciju. Te tad rodas jautājums: vai mēs šādā veidā gribam panākt

²⁴ Pārprastā vārda brīvība un vairākuma diktatūra . Intervija ar Mārtiņu Mitu Politika.lv 2006. gada 3. oktobrī.) <http://www.politika.lv/index.php?id=11811> (skatīts 07.07.08)

to, lai būtu neiecietība sabiedrībā? Jo lielākā daļa sabiedrības ir pret šādu normu.
(A.Naglis. Latvijas Pirmā partija.

Iestājoties pret mazākuma grupas tiesībām, deputāts izceļ ne tikai savā izpratnē interpretēto jautājuma tiesisko aspektu (mazākums grib iestāties pret vairākumu!), bet sakausē to ar morāli ētisko dimensiju - šie mazākuma grupas cilvēki iedrošinās iestāties par savām tiesībām.

Paskatieties, tie nav tikai nevainīgi vārdi! Tas ir apzināts process: viena maza cilvēku grupa grib panākt savas tiesības. Un tieši tāpēc es, normāli orientēts, kristīgs cilvēks, aicinu: izbeidziet šo heterofobiju, beidziet tracināt sabiedrību (...) (J.Šmits. Latvijas Pirmā partija).

Kopsavilkums

Raksta uzdevums – izpētīt, kā Latvijā publiskajā telpā izskanējušās politiķu runas, argumenti veido demokrātijas diskursu, kādas ir tā iezīmes. Kā demokrātijas diskursa raksturīgas iezīmes rakstā tiek atklātas demokrātijas „privatizēšana”, marketizācija, klerikalizācija, etnicizācija un majorizācija. Demokrātijas „privatizācija” ir parādīta kā valdošās elites noliedzošā attieksme pret pilsoniskās sabiedrības aktivitātēm, centieni nomelnot nevalstisko organizāciju darbību. Demokrātijas marketizācija parādīta kā priekšvēlēšanu kampaņu tieša ietekme uz vēlēšanu izvēli. Demokrātijas klerikalizācija parādīta kā legālās argumentācijas aizstāšanu ar reliģisku diskursu Saeimas debatēs, kā deputātu nespēju nošķirt dažādas savas identitātes: valsts amatpersona un kristīgās ticības cilvēks. Demokrātijas etnicizācija parādīta, gan kā partiju polarizācija pēc to vēlēšanu etniskā piederības, gan arī kā etniskās dimensijas dominēšana pār pilsoniskās sabiedrības un sociāli ekonomiskās jautājumu dimensiju Saeimas debatēs. Demokrātijas „majorizācija” parādīta, izmantojot Saeimas debates, kurās vairākuma diktatūras diskurss nereti tiek pielietots kā arguments pret minoritāšu izvirzītajām prasībām, pieņemot to kā demokrātijas pamatprincipu. Rakstā pamatā izmantota fenomenoloģiskā perspektīva, izmantojot publiskajā telpā (politiķu runās, Saeimas debatēs, intervijās) izskanējušās valodas diskursa analīzi, kas papildināti ar kvantitatīvajos pētījumos iegūtajiem datiem.

Vēres.

Berger, Peter L. and Luckmann, Thomas (1966) *The Social Construction of Reality: A Treatise in the Sociology of Knowledge*. Garden City, New York: Anchor Books

Čigāne, Lolita. 9. Saeimas vēlēšanu izdevumi: partiju un citu personu priekšvēlēšanu kampaņas Izdevumi. Providus. 2007.

Dahl, Robert A.(1991) *Democracy and Its Critics*. Yale University Press

Fairclough, Norman (1993) *Discourse and Social Change*. Polity Press. Fox Charles,J., Miller,

Halman, Loek.. (2001) *The European Values Study: a Third Wave*. Source book of the 1999/2000 European Values Study surveys. Tilburg University.

Hugh,T. (1996) *Postmodern Public Administration: Toward Discourse*. M.E.Sharpe. p15

Ijabs, Ivars, Kruks, Sergejs (2008) *Saeima, vārdi un demokrātija*. SFL.

Jun, Jong S. (2006) *The Social Construction of Public Administration: Interpretive And Critical Perspectives*. State University of New York Press.

Lijphart, Arend (1984) *Democracies: Patterns of Majoritarian and Consensus Government in Twenty-One Countries*. Yale University Press

Mits, Mārtiņš. Intervija: Pārprastā vārda brīvība un vairākuma diktatūra *Politika.lv* 2006. gada 3. oktobrī.) <http://www.politika.lv/index.php?id=11811> (skatīts 07.07.08)

Rozenbergs, Ritums. Aloizs Vaznis: pašreiz notiekošais ilgi turpināties nevar. *Neatkarīgā*. 2008. gada 11. janvāris.

Rozenvalds, Juris., red. *Cik demokrātiska ir Latvija?* Latvijas Universitāte, 2005.

Tocqueville, Alexis de (2000) *Democracy in America*. University Of Chicago Press.